

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 29.04.16

Adam Bodnar

XI.7036.19.2016.AK

Pani Anna ZALEWSKA
Minister Edukacji Narodowej
al. Szucha 25
00 – 918 Warszawa

Na tle badanych w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich skarg wyłonił się problem możliwej **dyskryminacji osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim w zakresie dostępu do edukacji**. Niepokojący stan rzeczy w tym obszarze sygnalizuje również środowisko osób pracujących z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, zwłaszcza nauczyciele niektórych szkół specjalnych.

Ratyfikacja przez Polskę Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012, poz. 1169) potwierdziła prawo osób z niepełnosprawnościami do pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz poszanowania ich przyrodzonej godności. Artykuł 24 Konwencji podkreśla, że prawo osób z niepełnosprawnościami do edukacji powinno być realizowane bez dyskryminacji i na zasadach równych szans. Należy zatem zmierzać do rozwijania przez osoby z niepełnosprawnościami ich osobowości, talentów i kreatywności, a także zdolności umysłowych i fizycznych, przy pełnym wykorzystaniu ich możliwości. Państwo polskie zobowiązało się przeciwdziałać wykluczeniu osób z niepełnosprawnościami z powszechnego systemu edukacji, a także zapewnić bezpłatną i obowiązkową naukę na poziomie podstawowym i średnim na zasadzie równości z innymi osobami. Obowiązek ten dotyczy w równym stopniu osób z głęboką niepełnosprawnością intelektualną.

Przepis art. 24 Konwencji znajduje odzwierciedlenie w ogólnych ramach prawnych tworzących polski system edukacji. Zgodnie z art. 70 Konstytucji RP, każdy ma prawo do nauki, a władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. Wskazane normy konstytucyjne odnoszą się do wszystkich obywateli, a więc także do osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim. Zgodnie

natomiast z art. 1 pkt 5 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2015 r., poz. 2156, z późn. zm.), dzieciom i młodzieży niepełnosprawnej zapewnia się w szczególności możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół, zgodnie z ich indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami. Przepisy ogólne przyznają zatem osobom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim prawo do edukacji. Przeszkodą pozostają jednak niektóre rozwiązania szczegółowe, które mogą utrudniać lub wręcz uniemożliwiać skuteczną realizację tego prawa.

Stosownie do treści art. 16 ust. 7 ustawy o systemie oświaty, realizacja rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego oraz obowiązku nauki przez osoby z głęboką niepełnosprawnością intelektualną jest zapewniona poprzez ich uczestnictwo w zajęciach rewalidacyjno-wychowawczych, organizowanych zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim (Dz. U. poz. 529). Zgodnie z tym aktem prawnym, zajęcia rewalidacyjno-wychowawcze organizuje się dla dzieci i młodzieży w wieku od 3 do 25 lat, na podstawie orzeczenia o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Tego rodzaju zajęcia są prowadzone w formie spotkań grupowych lub indywidualnych, w grupach liczących od 2 do 4 uczestników. Przepis § 8 rozporządzenia zawiera katalog treści, które powinny zostać zrealizowane w trakcie trwania zajęć, w tym m.in.: nauka nawiązywania kontaktów w sposób odpowiedni do potrzeb i możliwości uczestnika, kształtowanie sposobu komunikowania się z otoczeniem na poziomie odpowiadającym indywidualnym możliwościom uczestnika, czy usprawnianie ruchowe i psychoruchowe w zakresie dużej i małej motoryki, wyrabianie orientacji w schemacie własnego ciała i orientacji przestrzennej. W myśl § 11 ust. 1 przywołanego powyżej rozporządzenia dla każdego uczestnika zajęć rewalidacyjno-wychowawczych opracowuje się indywidualny program, który powinien zawierać w szczególności cele realizowanych zajęć, metody i formy pracy z osobą biorącą w nich udział oraz zakres współpracy z rodzicami lub opiekunami prawnymi uczestnika.

Oczywistym jest przy tym, że osoby z głęboką niepełnosprawnością intelektualną to grupa bardzo zróżnicowana pod względem indywidualnych potrzeb. Niemniej jednak, w mojej ocenie, przepisy powszechnie obowiązującego prawa nie stwarzają im możliwości partycypacji w systemie powszechnej edukacji w takim stopniu, w jakim byłoby to możliwe, wzięwszy pod uwagę specyficzne i uzasadnione potrzeby tej grupy dzieci i młodzieży.

Po pierwsze, nauczyciele szkół specjalnych zwrócili moją uwagę, że **przepisy powszechnie obowiązującego prawa nie nakładają na żaden podmiot – tak jak ma to miejsce w przypadku pozostałych uczniów – obowiązku opracowania dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim określonej podstawy programowej ani też ramowego programu nauczania w poszczególnych latach.** Przepis § 8 wskazanego wyżej rozporządzenia wyznacza jedynie kilka obszarów, wokół których powinny koncentrować się zajęcia przez cały czas ich trwania, czyli przez okres nawet 22 lat. **Poważnym problemem jest również brak określenia warunków i sposobu oceniania, promowania i klasyfikowania** na wzór wytycznych określonych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz. U. z 2015 r. poz. 843). **Znamienny jest także brak podziału na poszczególne etapy edukacji,** tak jak ma to miejsce w przypadku pozostałych uczniów. Uczestnicy zajęć nie otrzymują świadectwa lub jego odpowiednika, co jest szczególnie istotne w sytuacji zmiany kwalifikacji orzeczenia. Zdarzają się bowiem sytuacje, kiedy osoba posiadająca orzeczenie o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych, na wniosek rodziców lub prawnych opiekunów, w oparciu o specjalistyczne opinie psychologiczno-pedagogiczne, otrzymuje orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Przepisy prawa oświatowego nie regulują wprost, kto w takiej sytuacji powinien określić poziom nauczania danego ucznia.

Po drugie, **przepisy rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu organizowania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim umożliwiają udział w jednej grupie zajęciowej osobom w bardzo zróżnicowanym wieku (od 3 do 25 lat).** Środowisko nauczycieli szkół specjalnych wskazuje, że sytuacje, w których do jednej grupy trafiają małe dzieci i dorosła młodzież są obserwowane w praktyce. Ponadto rzeczywistym problemem, który często utrudnia rodzicom jednoczesną pracę zawodową i opiekę nad dzieckiem, jest brak obowiązku organu prowadzącego zapewnienia nadzoru nad dziećmi i młodzieżą poza czasem trwania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych w postaci możliwości pobytu w świetlicy, co w praktyce oznacza, że tego rodzaju opieka nie jest w zasadzie organizowana.

Potrzebna może się okazać także zmiana w zakresie warstwy językowej przywołanych powyżej aktów prawnych, która – w opinii ekspertów – w sposób znaczący oddziałuje na rzeczywistość. Osoby z głęboką niepełnosprawnością intelektualną są objęte zajęciami rewalidacyjno-wychowawczymi – w ich przypadku nie mówi się o edukacji czy kształceniu. Takie określenie formy realizacji obowiązków wynikających z ustawy o systemie oświaty prowadzi do sytuacji, w której osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim funkcjonują *de facto* poza system edukacji. Świadczy

o tym chociażby nieprzyznanie im statusu uczniów, a jedynie uczestników zajęć. Ponadto należy zaznaczyć, że w rozporządzeniu w sprawie warunków i sposobu organizowania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim nie pojawia się termin „edukacja”, co sugeruje przewagę oddziaływań opiekuńczych nad edukacyjnymi.

Biorąc powyższe pod uwagę, działając na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2014 r. poz. 1648, z późn. zm.), zwracam się do Pani Minister z uprzejmą prośbą o ustosunkowanie się do poruszonych kwestii oraz rozważenie przeprowadzenia stosownej analizy w celu ewentualnych zmian aktualnie obowiązujących przepisów dotyczących kształcenia osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim. Będę wdzięczny za poinformowanie mnie o podjętych decyzjach.